

ISTORICUL CERCETĂRILOR GEOGRAFICE ÎN DOMENIUL TURISMULUI DIN CADRUL BAZINULUI HIDROGRAFIC NISTRU (SECTORUL REPUBLICII MOLDOVA)

CZU: 911.3:338.48(478)

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.23.4-71.05>Doctorand **Ivan MOROZ**^{1,2}

E-mail: morozbye@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0847-0176>Doctor în geografie, conferențiar universitar **Petru BACAL**²

E-mail: pbacal16@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4262-1553>Doctorand **Dorin LUNGU**¹

E-mail: dlungu455@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4262-1553>¹Academia de Studii Economice din Moldova²Institutul de Ecologie și Geografie, USM

HISTORY OF GEOGRAPHICAL RESEARCH IN THE FIELD OF TOURISM WITHIN THE DNIESTER HYDROGRAPHIC BASIN (sector of the Republic of Moldova)

Summary. The geographical research in the field of tourism within the Nistru Hydrographic Basin on the territory of the Republic of Moldova can be found in several geographical, economic, military, medical works, most of them having a fragmentary character and addressing only some aspects of the tourism resources and infrastructure. The purpose of the present study consists in the chronological analysis of the geographical research in the field of tourism related to the Nistru Hydrographic Basin within the limits of the Republic of Moldova. The main objectives of this study are: the identification and analysis, chronologically and by research fields, of the main works on the tourism resources of the study region; the assessment of the contribution of the analyzed studies in the development of domestic tourism, including in the Nistru Hydrographic Basin; the identification of the strengths and gaps of previous research in the field; the development of a complex geographic study of the tourist phenomenon at the hydrographic basin level. Studies on the spatial distribution of natural and anthropogenic tourism resources were highlighted, particularly protected natural, bioclimatic areas, estate parks, monuments, etc.

Keywords: geography, tourism, history, research, Dniester, Moldova, Bessarabia.

Rezumat. Cercetările geografice în domeniul turismului din cadrul bazinului hidrografic Nistru pe teritoriul Republicii Moldova se regăsesc în mai multe lucrări geografice, economice, militare, medicale, însă majoritatea acestora au un caracter fragmentar și abordează doar unele aspecte ale resurselor și infrastructurii turistice. Scopul prezentului studiu constă în analiza cronologică a cercetărilor geografice în domeniul turismului din cadrul bazinului hidrografic Nistru în limitele Republicii Moldova. Obiectivele principale ale studiului sunt: identificarea și analiza cronologică și pe domenii de cercetare a principalelor lucrări privind resursele turistice ale regiunii; evaluarea aportului studiilor analizate în dezvoltarea turismului autohton, inclusiv în bazinul hidrografic Nistru; determinarea punctelor forte și a lacunelor cercetărilor anterioare în domeniu; elaborarea unui studiu geografic complex al fenomenului turistic la nivel de bazin hidrografic. Au fost scoase în evidență lucrări cu privire la repartiția spațială a resurselor turistice naturale și antropice, preponderent a ariilor naturale protejate, bioclimatice, a parcurilor moșierești, monumentelor etc.

Cuvinte-cheie: geografie, turism, istorie, cercetare, Nistru, Moldova, Basarabia.

Pentru redresarea turismului și elaborarea unor strategii coerente în vederea revigorării sectorului dat, trebuie luate în seamă studiile efectuate la nivel regional și bazinal care oferă perspectiva soluționării componentelor ce provoacă disfuncționalitatea ramurii turistice. În această ordine de idei și cu intenția

de a furniza informații relevante și utile cu privire la piața turistică a regiunii bazinului hidrografic Nistru (BHN), parte a pieței turistice naționale, a și fost realizat studiul în cauză care pune în evidență un șir de lucrări valoroase ce au tangențe cu politicile specifice sectorului turistic.

Analiza lucrărilor din domeniul geografiei turismului relevă că cel mai frecvent sunt abordate doar anumite aspecte ale acestuia. Particularitățile domeniului dat sunt studiate în special prin prisma științelor geografice și economice, constituind preocuparea cercetătorilor V. Verina [1], V. Efros [2], V. Miron [3], P. Bacal [4; 5; 6], I. Bejan și V. Sochircă [7], N. Platon [8], I. Sîrodoev [9], S. Florea [10], V. Grosu ș.a. Totuși, în pofida existenței numeroaselor studii privind resursele și traseele turistice autohtone, acestea poartă predominant un caracter fragmentar și nu întotdeauna sunt racordate la noile realități socio-economice și geopolitice. Importanța majoră a turismului și insuficiența studiilor actualizate asupra fenomenului turistic la nivelul bazinelor hidrografice și, în mod particular, al bazinului hidrografic Nistru, impune elaborarea unor studii geografice complexe în acest domeniu.

Conform datelor de care dispunem, pe teritoriul Moldovei din timpuri străvechi era cunoscută importanța curativă a factorilor naturali: clima, flora și fauna, relieful, apele minerale ș.a. Un șir de izvoare cu ape minerale sunt menționate în scrisorile domnitorilor din secolul al XV-lea. De exemplu, în scrisorile lui Ștefan cel Mare din 13 septembrie 1473 și 15 septembrie 1499 se face referință la „izvoarele cu apă tămăduitoare” [11]. Constatăm că multe dintre izvoarele ce figurează în scrisorile și cronicile vechi există și azi. Printre acestea se numără și izvorul „Chișinău”, menționat pentru prima dată drept „Chișinău Acașa” de domnitorii Ilieș și Ștefan al II-lea în scrisoarea din 17 iulie 1436 [12]. Mai târziu, în anul 1466, în una dintre scrisorile lui Ștefan cel Mare izvorul este menționat ca „Puțul lui Acașa”, iar în scrisoarea lui Ștefăniță Voievod din 15 decembrie 1517 pentru prima dată se vorbește despre o baie cu denumirea „Feredeul Acaș” lângă izvorul nominalizat.

În lucrarea enciclopedică a lui Dimitrie Cantemir *Descrierea Moldovei* (1716), scrie că „Izvoarele cu apă minerală sărată curativă ori nu sunt deloc, ori până acum nu sunt descoperite...” [13, p. 67]. Lucrările de mai târziu denotă că populația Moldovei cunoștea despre proprietățile tămăduitoare ale mai multor izvoare și le folosea apele pentru tratamentul unui spectru larg de maladii. Mitropolitul Procopie Chesarie, aflându-se în Moldova, scria în 1778 patriarhului Avramie că părintele Ghedeon, egumenul mănăstirii Cetățuia, era atât de bolnav că abia de l-au pus în căruță ca să-l ducă la mănăstire, unde este alt aer și unde se găsesc ape bune de leac [13].

A. Zashchuk (1862) [14] constata în *Materiale pentru geografia și statistica Rusiei*: „... în apropierea orașului Chișinău, pe malul stâng al râului Bâc, pe moșia boierului Rășcanu, din timpuri străvechi este cunoscut

un izvor, care aprovizionează orașul cu apă cu hidrogen sulfurat”. Este vorba de același izvor cu apă minerală potabilă cunoscut în trecut cu denumirea de „Chișinău Acașa”. Mărturisirile despre existența băilor în apropierea izvoarelor de la Chișinău încă în secolele al XV-lea – al XVI-lea sunt o dovadă grăitoare că apa lor nu era folosită doar pentru băut, ci și în scopuri curative [15]. Până la jumătatea secolului al XVIII-lea se găsesc numeroase informații despre izvoare minerale cu proprietăți tămăduitoare. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, date mai amănunțite despre utilizarea apelor minerale cu puteri vindecătoare depistăm în lucrările lui F.I. Șulțer (1781), A. Volf (1805), M. Zotta, C. Vârnav [11].

O caracterizare amplă a teritoriului, așezărilor, populației, ocupațiilor acesteia, inclusiv a dezvoltării agriculturii, structurii exportului ș.a. se conține în lucrarea lui Șt. Ciobanu *Basarabia*. Autorul descrie formele de relief, densitatea populației (ca urmare a expulzării tătarilor și a epidemiei de ciumă din 1812–1814), componența etnică, suprafețele de arături și de viță-de-vie, creșterea importanței zootehniei etc. [16].

Savantul medic moldovean C. Vârnav, în teza de doctor *Prima experiență fiziografică a Moldovei* (1836), scria: „După cantitatea apelor minerale Moldova aproape că nu rămâne în urma Transilvaniei. Multe din ele sunt ascunse în păduri foarte dese și sunt puțin cunoscute, inclusiv de aceea că în Moldova absolut nimeni nu se interesează de ele” [17, p. 71].

Dintre cele mai apreciate în perioada respectivă a fost izvorul din satul Onițcani considerat astăzi monument al naturii de tip hidrologic. La propunerea medicului superior al corpului 6 de infanterie N. Sober, cu sprijinul autorităților civile, în 1835 aici au fost construite clădiri de tratament. În acest dispensar erau trimiși soldații bolnavi de reumatism, slăbiți de boli și răniți. „Toți bolnavii trimiși la Onițcani pentru vindecare, peste o lună s-au întors în formație, deși mulți dintre ei au fost aduși în stare gravă” [18, p. 67]. În 1836, Consiliul Medical, din ordinul Guvernatorului Basarabiei P. Fiodorov, a cercetat apa izvorului din Onițcani. Analiza a arătat că ea conține hidrogen sulfurat, sare de acid sulfuric și particule de sol. Ulterior, această apă n-a mai fost utilizată în scopuri terapeutice, întrucât izvorul se afla pe o moșie privată, al cărui stăpân n-a permis accesul. Medicul Sober a mai fondat și alte clinici mici pentru vindecarea soldaților și populației băștinașe cu ape minerale din izvoarele de la Strunga, Pucioasa și alte localități.

O contribuție deosebită în studierea țării o are lucrarea apărută în anul 1898, la București, *Basarabia în secolul XIX*, autor Zamfir C. Arbure, care tratează particularitățile istorice, geografice, economice, demografice ș.a. [19, p. 92].

În 1918, L. Berg publică o lucrare în care viața ținutului este prezentată din perspectivă istorică, geografică și demografică. Valoarea lucrării constă în faptul că autorul reflectă și date statistice cu privire la efectivul și componența etnică a populației [20].

În perioada interbelică sporește atenția cercetătorilor români față de teritoriul Basarabiei, care își propun ca prin creșterea gradului de cunoaștere să contribuie la apropierea poporului de pe ambele maluri ale Prutului. Acest fapt este menționat și de C. Filipescu, E. Giurgea (1919) care consideră că „...e momentul când Țara Mamă trebuie să studieze cele mai mici detalii cu privire la teritoriul Basarabiei și numai atunci când se vor cunoaște toate, va avea loc adevărata unire...” [21, p. 3]. Cea mai mare parte a acestor lucrări este cunoscută în spațiul pruto-nistean după anul 1990, când literatura română intră în bibliotecile din Republica Moldova. O sinteză a aspectelor demografice, sociologice, geografice și economice ale Basarabiei din perioada interbelică oferă studiul *Opere complete* de A. Golopenția (2002) [22].

În ceea ce privește infrastructura balneară, informații valoroase conține lucrarea *Курорты Молдавии* (Stațiunile balneare ale Moldovei) semnată de V. Negrescu (1961) [11], care analizează detaliat infrastructura balneară și izvoarele cu apă minerală din a doua jumătate a secolului al XX-lea. În monografia *Минеральные воды Молдавии* (Apele minerale ale Moldovei) de E. Cozlova (1973) [23] se face o clasificare a apelor minerale din Republica Moldova, în raport cu alte regiuni ale fostei URSS, și cu utilizarea lor în scopuri terapeutice. De asemenea, merită menționate un șir de monografii valoroase, cum ar fi *Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare* (1931) semnată de M. Costăchescu [12], în care „se analizează apele minerale, relieful, clima, ocupațiile și tradițiile populației locale”. O contribuție la cercetarea apelor minerale ale Moldovei au adus-o, de asemenea, savanții N.T. Arostenko și T.V. Moșneaga [15]. Cartea lui H.A. Nicogosean *Apele minerale ale R.S.S. Moldovenești*, editată în 1955, a pus bazele studierii în perioada postbelică a apelor minerale din punct de vedere terapeutic.

Investigațiile Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Igienei și Epidemiologiei au constituit o etapă importantă în studierea complexă a apelor minerale. În 1965, pe teritoriul Republicii Moldova erau atestate peste 70 de izvoare cu diferit grad de mineralizare a apei. Eficiența unora dintre ele a fost confirmată prin probe clinice, efectuate de medicii E. Munteanu (1956) F. Ambros (1964), V. Botnari (1964), T. Moșneaga (1962, 1964, 1968), V. Negrescu (1961), P. Testemițanu (1963) ș.a. Ei porneau de la faptul că apa minerală, prin structura ei fizică și compoziția chimi-

că, posedă însușiri specifice care acționează asupra organismului [15]. De aceea, cercetarea apelor minerale a fost un subiect valabil timp de decenii, inclusiv sub aspectul elaborării recomandărilor privind folosirea lor în scopuri terapeutice.

La începutul anilor 1990, încetează finanțarea din bugetul de stat a lucrărilor de cercetare a apelor minerale, agenții economici fiind cointeresați doar de apele minerale de masă pentru îmbuteliere. Actualmente, în Republica Moldova sunt cercetate și evaluate 38 din peste 70 de zăcăminte de resurse de ape minerale. Potențialul bogat de ape minerale este însă utilizat insuficient, inclusiv de sanatoriile și stațiunile balneare ale regiunii [2].

Un studiu inedit care include și o hartă, intitulat *Cercetarea medico-geografică în Moldova*, semnează E.S. Feldman (1925). Autorul abordează condițiile climaterice ale țării din punct de vedere medical și distribuția teritorială a indicilor de stare a sănătății [11].

O contribuție importantă la descrierea și analiza resurselor balneo-climaterice și recreaționale din republică constituie lucrările *Курорты Молдавии* (Stațiunile balneare ale Moldovei) de V. Negrescu (1961) [11], *Рекреационные ресурсы ССР Молдова и проблемы их рационального использования* (Resursele recreaționale ale RSS Moldovenești și problemele utilizării lor raționale) de V. Efros (1991) [2], *Turismul în Republica Moldova* de I. Sîrodov (2002) [9]. În aceste lucrări sunt descrise particularitățile climei Moldovei, indicii de confort climatic, perioadele favorabile și nefavorabile pentru turism. Lucrarea semnată de V. Efros [2] cuprinde caracterizarea balneo-climaterică a regiunii, particularitățile componentelor naturale ale peisajelor geografice, evaluarea și valorificarea economică a potențialului recreațional. Anume această lucrare a constituit punctul de pornire în realizarea studiului nostru.

Informații ample și detaliate despre parcurile și grădinile de pe teritoriul regiunii apar în special în anii 1960. Astfel, conform literaturii de specialitate „...în Republica Moldova studierea parcurilor vechi a început doar după anii celui de-Al Doilea Război Mondial și s-a făcut în direcția cercetării și posibilității utilizării lor în scopuri practice: obținerea semințelor și a altor tipuri de material semincer pentru crearea perdelelor forestiere ale câmpurilor agricole și folosirea în silvicultură, reamenajarea și dezvoltarea spațiilor verzi ale localităților umane” [24, p. 115]. Unii specialiști, precum M. Mârza, T. Sîrbu și E. Mârza [25], subliniază că după cel de-Al Doilea Război Mondial, majoritatea conacelor împreună cu parcuri au fost date în posesia internatelor psihoneurologice sau au fost transformate în depozite. Posesorii nu ignorau valoarea terapeutică a teritoriului, dar nu au făcut aproape nimic sau chiar nimic pentru

a stopa procesul de degradare a acestor monumente peisajere de importanță națională [26]. Grădini peisagistice se amenajau și pe teritoriul mănăstirilor. Astfel, la mănăstirea Hârjauca a fost amenajată o grădină pe terase, iar plantațiile erau îngrijite cu apă adusă prin conducte [27].

Una dintre primele lucrări în perioada postbelică consacrate parcurilor moșierești este monografia *Parcurile Moldovei* de P. Leontev (1967) [28]. Monografia prezintă analiza amplă a 10 parcuri moșierești, a speciilor de plante exotice, a schemelor peisagistice și oferă informații ample despre starea plantelor și a parcurilor la acea vreme. Totodată, sunt enunțate un șir de probleme ale acestora: distrugerile suferite de pe urma celui de-Al Doilea Război Mondial, lipsa unei îngrijiri adecvate și defrișările ilicite.

Monografia *Rezervațiile și monumentele naturii Moldovei* (1976), autori Yu. Kravchuk ș.a. [25], include un capitol aparte despre parcurile moșierești, aleile și parcurile dendrării ocrotite de stat. În lucrare se relatează că sunt peste 20 de parcuri vechi cu specii de plante exotice aduse din diferite părți ale Eurasiei și ale continentului nord-american.

În lucrarea *Arhitectura peisajeră a Moldovei* (1976), cercetătorul A. Belkin notează că multe dintre parcurile moșierești din sate sunt luate sub protecția statului ca monumente de arhitectură. Autorul le caracterizează drept mostre originale de compoziții peisagistice ce dețin diverse colecții dendrologice [29].

Printre ultimele studii din republică în domeniul monumentelor de arhitectură peisajeră sunt cele elaborate de Agenția pentru Inspectarea și Restaurarea Monumentelor. În prefața volumului *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova: de la realitate la necesitate* (2001) se subliniază că în zonele de nord și centrală a republicii sunt 83 de conace cu parcuri și 6 parcuri peisagistice separate [30], starea parcurilor fiind caracterizată drept precară: „...fără o îngrijire adecvată vegetația decorativă a degradat, schemele peisagistice minuțios alcătuite au dispărut sub presiunea factorului natural...” [30, p. 89].

La trecerea în revistă a ariilor naturale protejate de stat din Republica Moldova, N. Stratan și colaboratorii [31] consemnează într-un studiu (2002) existența a 20 de parcuri moșierești, monumente de arhitectură peisajeră. Autorii insistă asupra faptului că parcurile moșierești ar putea constitui un obiect al turismului ecologic [27] și rural, prin care natura fascinantă ar putea fi apreciată nu numai de populația locală, dar și de numeroși turiști din străinătate.

În condițiile în care pentru protecția mediului resursele financiare disponibile sunt limitate, apare necesitatea de a stabili prioritățile de conservare, accentul

fiind pus pe ariile ecologic valoroase dar vulnerabile [27]. Unii autori, precum V. Cantea ș.a. [32] descriu ariile ecologic senzitive ca terenuri deosebit de valoroase din punct de vedere ecologic și estetic. Din aceste considerente, Parcul Bălăbănești din raionul Criuleni poate fi considerat o arie ecologică vulnerabilă din cauza speciilor de plante exotice, inclusiv stejarul alb originar din sud-estul Americii de Nord, liliacul persian, oțetarul galben din estul Asiei și altele [28].

Aspecte ale geografiei turismului în Republica Moldova sunt elucidate detaliat în lucrările recente ale lui S. Florea, V. Miron, I. Bejan, V. Sochircă, N. Platon, precum și ale autorilor acestui articol (P. Bacal și I. Moroz). În monografia lui S. Florea *Potențialul turistic al Republicii Moldova* (2005) [10], sunt descrise un șir de obiective importante pentru turismul istoric și cultural din Republicii Moldova și distribuția lor teritorială pe regiuni turistice. De asemenea, în monografie este analizată aprofundat starea și nivelul de valorificare a fondului turistic natural și antropic.

Un aport valoros în dezvoltarea cercetărilor privind aspectele geografice ale dezvoltării turismului autohton reprezintă monografia *Managementul resurselor turistice din Republica Moldova* (2007), autori V. Miron și P. Tomiță [3], în care sunt delimitate și analizate detaliat zonele turistice ale republicii, resursele și infrastructura turistică existentă a zonelor respective, sunt identificate traseele și produsele turistice principale, riscurile și oportunitățile de dezvoltare a turismului la nivel național, regional și local, principiile de gestionare a zonelor turistice, în special în ariile naturale protejate de stat.

În suportul de curs *Resurse turistice* (2011) [7], autorii V. Sochircă și Iu. Bejan prezintă tipologia resurselor turistice, distribuția celor mai importante resurse turistice naturale și antropice, inclusiv din Republica Moldova și bazinul hidrografic Nistru.

O lucrare prețioasă constituie *Ghidul traseelor turistice ale Republicii Moldova* (2015), coordonator N. Platon [8]. În această monografie este expusă metodologia de elaborare a traseelor turistice, conținutul și configurația traseelor turistice elaborate de autori, obiectivele turistice incluse, căile de acces, infrastructura de cazare și agrement la destinațiile principale, analizat rolul turismului receptor și intern în dezvoltarea turismului național, lacunele și perspectivele de dezvoltare a sectorului turistic.

Lucrarea *Geografia turismului* de P. Bacal (2014) [4] abordează aspectele teoretice și metodologice principale ale geografiei turismului, conține o caracteristică detaliată a resurselor turistice naturale și antropice, precum și a fluxurilor turistice recente pe regiuni și state ale lumii. Lucrarea este însoțită de un suport grafic și

cartografic bogat, în special cu referire la localizarea stațiunilor turistice principale, inclusiv balneare. De asemenea, sunt analizate componentele infrastructurii turistice, tipurile principale de turism, dezvoltarea și repartiția acestora la nivel național și regional.

Printre studiile cele mai recente, care abordează fenomenul turistic autohton în profil regional menționăm subcapitolele „Turism” și „Impactul turismului asupra mediului” din monografiile colective *Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice* (2020) [5] și *Studiul Diagnostic al ecosistemelor urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova* (2020) [6], care elucidează inclusiv repartiția spațială și starea actuală a resurselor turistice naturale și antropice din cele două regiuni de dezvoltare ale Republicii Moldova, infrastructura de transport, cazare, alimentare și agrement, serviciile turistice, valorificarea turistică și recreațională a lacurilor, analiza SWOT a turismului din regiunile respective.

CONCLUZII

Analiza cronologică a cercetărilor geografice în domeniul turismului din cadrul bazinului hidrografic Nistru (în limitele Republicii Moldova) se regăsește într-un șir de surse vechi, începând cu *Letopisețul Țării Moldovei* și monografia lui Dimitrie Cantemir *Descrierea Moldovei* și finalizând cu studiile complexe și tematice ale fenomenului turistic în contextul provocărilor și oportunităților actuale.

Ca surse de informare în domeniu geografiei turismului din bazinul hidrografic Nistru servesc studiile complexe, ce analizează predominant particularitățile resurselor turistice naturale (relieful, clima, apele minerale, vegetația și peisajele naturale) și antropice (monumente istorice și culturale, parcuri moșieresti etc.). În majoritatea studiilor, în special în perioada interbelică, sunt analizate mai cu seamă resursele turistice naturale cu proprietăți curative.

De asemenea, sunt identificate și evaluate proprietățile terapeutice ale apelor minerale, îndeosebi la stațiunile balneare, microclima, căile de acces și infrastructura turistică, iar mai recent este efectuată zonarea turistică a Republicii Moldova, sunt elaborate trasee turistice complexe și tematice, printre care menționăm „Drumul Vinului”, traseele istorice (cel al „Gloriei militare”, „Pe urmele lui Ștefan cel Mare”). Totodată, nu sunt suficient analizate fluxurile turistice, inclusiv în perimetrul celor mai vizitate destinații. În plus, studiile existente sunt prezentate la nivel național, fără a include o analiză complexă la nivel de bazin hidrografic.

BIBLIOGRAFIE

1. Verina I., Germanov P., Rakhuba A. Kurorty i mesta massovogo otdykha Moldavskoy SSR. Kishinev: Shtiintsa, 1982. 215 p.
2. Efras V. Rekreatsionnye resursy SSR Moldova i ikh ratsional'noe ispol'zovanie. Kishinev: Shtiintsa, 1991. 118 p.
3. Miron V., Tomița P. Managementul resurselor turistice din Republica Moldova. Chișinău: UASM, 2007, 167 p.
4. Bacal P., Cicoș I. Geografia turismului. Chișinău, ASEM, 2012. 227 p.
5. Bacal P., Lozovanu D. (coord.), Moroz I. ș.a. Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice. Chișinău, 2020. 156 p.
6. Bulimaga C., Bacal P. (coord.), Moroz I. ș.a. Studiul diagnostic al ecosistemelor urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova. Chișinău: Impresum, 2020. 124 p.
7. Sochircă V., Bejan I. Resurse turistice. Chișinău: USM, 2011. 140 p.
8. Platon N. Ghidul traseelor turistice ale Republicii Moldova. Chișinău: Elan Poligraf, 2015. 428 p.
9. Sîrodoev I. Turismul în Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Regională, 2002. 211 p.
10. Florea S. Potențialul turistic al Republicii Moldova. Chișinău: Labirint, 2005. 292 p.
11. Negresku V. Kurorty Moldavii. Kishinev, 1961 g. 120 s.
12. Costăchescu M. Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare. V – I, Iași, 1931. 459 p.
13. Cantemir D. Descrierea Moldovei. Chișinău: Literatura artistică, 1988. 234 p.
14. Zashchuk A. Materialy dlya Geografii i Statistiki Rossii sobrannye ofitserami General'nogo Shtaba. Bessarabskaya oblast'. Sankt Peterburg, 1862. 580 p.
15. Moșneaga T., Gavrilă, A., Petracov, E. Apele minerale ale Moldovei – dar prețios al naturii. Chișinău 1995. 39 p.
16. Ciobanu Ș. Basarabia. Chișinău: Știința, 1992. 155 p.
17. Vârnav C. Rudimentum Physiographiae Moldaviae. Buda, 1836. 138 p.
18. Zashchuk A. Mineral'nye vody. Sernisto-zhelezistye istochnik v Onitskanakh. Materialy dlya geografii i statistiki Rossii. SPb. 1882.
19. Arbore Z.C. Basarabia în secolul XIX. București: C. Gobl, 1898. 790 p.
20. Berg L. Bessarabiya: strana, lyudi, khozyaystvo. Petrograd: Ogni, 1918. 262 p.
21. Filipescu C., Giurgea E. Basarabia. Chișinău: România nouă, 1919. 340 p.
22. Golopenția A. Opere complete, V. II, Statistica, Demografia și Geopolitica. București: Editura Enciclopedică, 2002. 676 p.
23. Kozlova E., Sargsyants N., Samarin B., Shinkaryuk V. Mineral'nye vody Moldavii. 1973. 135 p.
24. Kravchuk Yu. i dr. Zapovedniki i pamyatniki prirody Moldavii. Kishinev: Shtiintsa, 1976. 312 p.
25. Mârza M., Sîrbu T., Mârza E. Aspectul floristic și decorativ al parcului „Brânzeni” județul Edineț. În: Materiale-

le Conferinței Științifice Internaționale „Dezvoltarea durabilă a sectorului forestier al Republicii Moldova”. Chișinău: CE UASM, 2003, 222-224.

26. Ciobanu C. Potențialul turistic al parcurilor moșierești din Republica Moldova. În: Materialele Conferinței Internaționale „Managementul bazinului transfrontalier Nistru în cadrul noului Acord bazinal”, Chișinău, 20-21 septembrie 2013, 480-483.

27. Sârbu A., Ladaniuc V. Mănăstiri basarabene. Chișinău: Universul, 1995. 272 p.

28. Leont"ev P. Parki Moldavii. Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1967. 95 p.

29. Belkin A. Landshaftnaya arkhitektura Moldavii. Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1976. 127 p.

30. Nesterov T. Prefață. În: Patrimoniul cultural al Republicii Moldova: de la realitate la necesitate, coordonator Ștefăniță I. Chișinău: S. n., 2001. 144 p.

31. Stratan N. ș.a. Ariile natural protejate de stat din Republica Moldova. Mediul Ambient, 2002, nr. 1(1) aprilie, 28-35.

32. Cantea V. ș.a. Ariile ecologic senzitive – zone prioritare în managementul de mediu. În: Mediul Ambient, 2005, nr. 6 (24) decembrie, 13-19.

Sergiu Galben. *Izvor*, 2017, pânză, ulei, 73 × 60 cm.